

18. Menekültválság 2022-ben Az Ukrajna elleni orosz agresszió menekültjeinek magyarországi fogad(tat)ása

10.61501/TRIP.2022.18

Tóth Judit – Bernát Anikó

1. Bevezetés

Minden politikai előjele ellenére Magyarországot, de Európát is váratlanul érte az, hogy 2022. február 24-én Oroszország megtámadta Ukrajnát, amellyel nemcsak egy világszinten mélyreható biztonságpolitikai és gazdasági hatásokkal járó háborút, hanem jelentős menekülthullámot is elindított. Magyarország szomszédos államként különösen érintett, egyfelől biztonságpolitikai szempontból, másfelől a menekülthullám kapcsán is: a háború kitörése utáni fél évben közel egymillió ukrainai lépte át a magyar határt. Ez még akkor is kivételesen magas szám, ha számos anomália van a menekültekre vonatkozó statisztikák értelmezhetősége körül. A biometrikus útvélvéllel érkezőket például nem regisztrálják, szemben az egyéb dokumentummal többször ki-belépőkkel, ingázókkal, míg a Magyarországra belépők döntő többsége rövid időn belül másik uniós tagállamba távozik, vagy hazatér.

A magyar állam Európában igen szélsőséges menekült- és migrációellenes pozíciót foglalt el a 2015-ben a szíriai háború okozta menekülthullámmal kapcsolatban. Az extrém mértékű kormányzati propagandakampány mögött valódi lépések történtek. Többek között a déli határon teljes fizikai és jogi határzár, inkonzisztenciáktól sem mentes, menekültellenes jogszabálydömping, továbbá a menekültellátás és integrációs szolgáltatások teljes leépítése jelezte egy átfogó antimigrációs politika kialakulását. Ennek egyik oka a közel-keleti, afrikai és egyéb EU-n kívüli (harmadik országbeli) menekültek kulturális és vallási alapon történő elutasítása, függetlenül a Magyarország által is elfogadott nemzetközi jogi követelményektől, miszerint a menekülés indokára (pl. háború vagy kényszer előli menekülés) tekintettel, a menekültstátusz igénylését és elbírálását lehetővé kellene tenni. Az orosz–ukrán háború kitörésekor a menekültellenes jogi rendszer odáig jutott, hogy Magyarországon már nem is lehetett menekültkérelmet beadni, csak az ország határain kívül, a „legközelebbi biztonságos ország” magyar nagykövetségén.

A 2011 óta látványosan szigorodó, menekülteket kevésbé fogadó, 2015-től pedig kifejezetten menekültellenes politika gyökeresen megváltozott az ukrainai menekültek megjelenésével, nem függetlenül az ideiglenes menedéket gyorsan bevezető európai szolidaritás intézményesülésétől. Magyarországon az ukrainai menekültek befogadásának egyik oka és legfontosabb csoportja a magyar állampolgársággal is rendelkező kárpátaljai magyarok védelme, de rajtuk kívül az ukránokkal és az Ukrajna területén jogszerűen tartózkodó más országok állampolgáraival szemben is menekültbarát politikát kezdett el alkalmazni, amelynek részeként a 2007-ben a menedékjogi törvényben szereplő, ideiglenes védelmet adó menedékes státuszt is átültette végre a gyakorlatba. Ugyanakkor az, hogy elismerte az Ukrajnából érkezők menekülésének jogalapját, és (elvben) alapvető szolgáltatásokat nyújt nekik, azt az EU Tanácsának, a *2001/55/EK ideiglenes védelemre vonatkozó irányelv*ének a 2022. március 4-i aktiválására lehet visszavezetni, amely ezzel a lépéssel közös európai minimumokat vezetett be.

Az ukrainai menekültek kormányzati és nagyrészt lakossági megítélése is gyökeresen különbözik a 2015. évi menekülthullám „migránsaitól”, ami az akkori masszív elutasítástól mára az elfogadás, tolerancia, empátia felé mozdult el. Ennek a pozitív fordulatnak az oka, hogy a 2022-es menekülthullámban egy szomszédos állam polgáraitól van szó, akikre kulturálisan hasonlóként és háború elől menekülőként tekintenek, akiknek „jár” a védelem.

A fentiek alapján tanulmányunk első felében azt mutatjuk be, hogy miként alakult Magyarországon a menekültek és a külföldről érkezettek helyzete jogi szempontból, milyen átalakuláson ment keresztül és épült le a menekültjog és ellátás, továbbá hogy mindezt miféle ellentmondások kísérték, egészen az orosz–ukrán háború kitörésének pillanatáig. Tanulmányunk második felében kvalitatív és kvantitatív módszerek segítségével bemutatjuk – részben a 2015-ös helyzettel összehasonlítva –, hogy mit is jelent Magyarországon az állam által nyújtott védelem a gyakorlatban, milyen egyéb, hivatásos és amatőr civil szereplők vesznek részt a jelentős ellátási lyukak betömésében, és teszik – még ha minimálisan is – (túl)élhetővé a menekültek számára a hazánkban eltöltött időt. Ennek tágabb értelmezési keretként arra is kitérünk, hogy a magyar lakosság szerint valójában kinek a feladata lenne a különböző területeken a menekültek segítése, hiszen az állami menekültellátás teljesen leépült: az államé, a nagy segítségnyújtó szervezeteké vagy a nem hivatalos civil segítőké?

2. Befogadás magyar módra

Az egységesülő magyar nemzetet – a diaszpórában, a kisebbségben és az anyaországban élőket – vizionálja *Magyarország Alaptörvénye* és etnikai alapon, generációk közötti folytonosságot feltételezve, megkönnyíti a honosítást, az országba való belépést és tartózkodást, a választójog gyakorlását.¹ A felvilágosodás előtti időszakot idézi, hogy a szolidaritás mint lojalitás dominál, így erősítve a dichotómiát egy etnonacionalista, törzsi, elképzelt nemzeti csoport (*in-group*) (Majtényi 2014) és az ebből kizárt mások – a látható bevándorlók és nem állampolgárok (*out-group*) között.² Ez az egyetemes emberi értékekkel és méltósággal ellentétes, haszonelvű szolidaritás nem a nemzeti egységet, hanem éppen a társadalmi megosztottságot erősíti (Marsovszky 2012). Csak azokat a „másokat” teszi alig láthatóvá, akikről szolidaritásból sem vélelmezi a keresztény magyarokhoz tartozást, de valamiért hasznos, megtűrt kivételnek tekinti a kormányzat a migránsellenes retorikájához képest:

- Külföldi munkavállalók: munkaerőhiány enyhítésére évente 70–75 ezer fő (ITM 2021).
- Letelepdedettek, bevándorlási engedélyesek és kedvezményesen honosítottak: etnikai alapon befogadott 1,2 millió fő mint új szavazó, bár csekély részük költözött át Magyarországra.
- Letelepdedési kötvényt vásárló 20 ezer kínai és orosz.³
- Fejlődő országokból toborzott egyetemisták, doktori képzésben résztvevők: e programhoz 2015–2021 között legalább 50 ezer fiatal csatlakozott (Oktatási Hivatal 2021).
- Tacit befogadott venezuelaiak, koptok:⁴ a nemzeti-keresztény identitást erősítik, bár a menekültügyi statisztikában nem látszanak.

Az 1. táblázat adataiból érzékelhető, hogy 2015 után drámaian csökkent, mára pedig elfogytak a menedéket kérelmezők, mert nem tudnak belépni az országba. Ha két évtized alatt a nemzetközi védelmet nyert személyek arányát az összes kérelmezőhöz viszonyítjuk (KSH 2022), akkor igen csekély az esély a magyar-

¹ Lásd *Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)*, *Preambulum, D) cikk, G) cikk, XXIII. cikk (3)–(4) bekezdés*.

² Az *Alaptörvény hetedik módosításával*, 2018-ban életbe lépett a kiegészített *XIV. cikk*, amely tiltja idegen népesség betelepítését, szinte elérhetlenné teszi a menedékjogot a nem magyar állampolgároknak, ha nem közvetlenül az üldözés országából jönnek.

³ *A 2012. évi CCXX. törvénnyel, a 2014. évi CVIII. törvénnyel, és a 2018. évi XL. törvénnyel módosított 2007. évi II. törvény a harmadik állam polgárainak belépéséről és tartózkodásáról*.

⁴ *36/2016. (XII. 19.) OGY határozat, 1513/2016. (IX. 22.) Korm. határozat, 1532/2018. (X. 25.) Korm. határozat az üldözött keresztények támogatásáról*; továbbá Panyi (2015) cikke az *Index.hu* hírportálon.

országi védelemre, az elismerési ráta 1,35%-os. A menekültügy felszámolását jelzi, hogy az 1989 és 2019 között működő menekültügyi hivatal megszűnt, helyét 2020-tól a hivatásos rendőrökből álló Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vette át.

1. táblázat. *Az elmúlt tíz évben Magyarországon nemzetközi védelmet kapott külföldi személyek száma, 2013–2022 (fő)*

Év	Menedéket kérő	Nemzetközi védelmet kapott (menekült, befogadott, oltalmazott)	Nemzetközi védelmi kérelmét elutasították	Eljárás megszüntetése (érdemi döntés nélkül)	Függőben lévő menedékjogi kérelmek
2013	18 900	360	4 185	11 339	1 886
2014	42 777	503	4 553	23 406	15 685
2015	177 135	512	2 917	152 260	36 694
2016	29 432	432	4 675	49 479	3 413
2017	3 397	1 291	2 880	2 049	678
2018	671	367	595	160	124
2019	500	60	650	50	234
2020	117	130	346	47	n.a.
2021	40	41	19	28	n.a.
2022 ^a	4	4	n.a.	n.a.	n.a.

Forrás: Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság – Statisztikák (2013–2022)

Megjegyzés: ^a: január és május közötti adat. n.a.: nincs adat.

A nemzetállami bezárkózás, a szuverenista védelmi, biztonsági intézkedések erősebbek az európai menekültügyi szolidaritás elvének érvényesülésénél. Ez arra utal, hogy az Európai Unió közös menekültügyi térségében Magyarország a nemzeti utilitarizmust kívánja elsődlegesen megvalósítani: csak a hasznosnak ítélt külföldiek jöhetnek, a többieket a környező országok felé terítik szét kerítéssel, a potenciális védelmet kérők visszalökdösésével (*push-back*), az emberi jogi egyezmények minimális szintű teljesítésével. Erős formalizmussal alkalmazza a kormány az uniós normákat, a fejlődő országok támogatását, a humanitárius műveletekben való részvételt. A menekült- és kényszervándorok határátlépésének jogi és fizikai megnehezítése miatt, az embercsempészet és az „illegális tartózkodás elősegítése” típusú bűncselekmények száma 2012 és 2021 között átlagosan évi 500 esetre nőtt. Ugyanakkor a határkerítés kapuján (Szerbia és Horvátország felé) elfogott és átkísért Unió kívüliek (harmadik állam polgárai) potenciális menedékkérők lehetnek, mert 85%-uk szíriai, afgán, szómáliai és iraki volt 2021-ben is. A Menekültek és Száműzöttek Európai Tanácsa (ECRE) vagy az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) információi alapján is bizonyítható ez a kizorító hatás. (Strik 2020)

A „tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet” fogalmát a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény 2015. évi módosítása vezette be, amely alkotmányosan vitatható jogalapként adott felhatalmazást ilyen esetekben hatósági intézkedésekre (Mészáros 2019). A válsághelyzetet 2015. szeptemberi kihirdetése után az egész országra kiterjesztették, sőt fenntartják egészen 2023. március 7-ig⁵, noha a törvényben előírt feltételek (a menedéket kérelmezők létszáma vagy súlyos veszélyhelyzet) nem állnak fenn. Egyrészt a rendőrség jogosult például külön írásbeli utasítás alapján utak és közterületek lezárására, közintézmények működésének korlátozására, arra, hogy magánháza ellenőrzés, felügyelet és a helyiségek biztonsága érdekében belépjen. Másrészt a katonaság fegyverhasználati joggal vesz részt az államhatár őrzésében, az államhatár rendjét közvetlenül veszélyeztető konfliktushelyzetek elhárításában.⁶

A 2. táblázat jelzi, hogy az elmúlt tíz évben milyen gazdaggá vált ez az elrettentést szolgáló eszköztár. Ide tartozik a dublini eljárás is, amelynek alapja a dublini rendelet⁷, amely kijelöli, melyik tagállam felelős a menedékjog iránti kérelem megvizsgálásáért, hogy a hatóságok közti együttműködéssel csökkenthető legyen a nem szabályos, másodlagos migráció, a többszörös kérelmezés, és néhány célországokra nehezedő menekültügyi többletterher. Kilenc év alatt Magyarország mintegy 650 kérelmezőt adott át egy másik tagállamnak menedékkérelem elbírálására, miközben 1900 kérelmezőt fogadott vissza, bár ennél sokkal több embert szerettek volna ide visszaküldeni. A visszaküldések száma azért lett minimális, mert több nemzetközi fórumon megállapították, hogy a menedéket kérők éheztetéssel, jogellenes fogva tartással, a tisztességes eljárás-hoz hozzáférés akadályozásával olyan jogi rezsimbe kerülnek, amely sérti az emberi méltóságot, a kínzás tilalmát és a hatékony jogorvoslati jogot. A belépés és eljárás nehezítésével Magyarország közvetetten az embercsempészet jövedelmeihez járul hozzá⁸, miközben azt üldözi, és a visszafogadás mérséklésével több ezer menekültnek segít abban, hogy a kívánt célországban maradhasson. Ez is jelzi, hogy a magyar határok porózusak, sok vándor lép be vagy hagyja el nyomtalanul az országot, és egyre kevesebb embert küldenek ide vissza. A magyarországi befogadási feltételek hiánya szintén továbbutazásra kényszeríti a védelmet élvezőket, azaz a másodlagos migráció forrás-országává váltunk.

Ám a magyar jogalkotók és hatóságok gyakran csak az emberi jogi, menedékjogi követelmények betűjét tisztelik, nem azok értékeit, amit a kötelezettség-szegési, jogsértési eljárások bizonyítanak. (Nagy 2019)

⁵ 333/2022. (IX. 69.) Korm. rendelet értelmében

⁶ 2015. évi CXLII. törvény

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 604/2013/EU rendelete

⁸ A magyarországi embercsempészet a nagy szereplőknek évi 5–8 milliárd forintot hoz. Ők ritkán buknak le, a kocsiiban talált határsértőket visszakísérik a kerítés túloldalára, a sofőrökre 2–5 év börtön vár. Lásd Bakos (2021) cikkét a *Magyarnarancs.hu* oldalon.

2. táblázat. Az irreguláris vándorlásban érintettek száma Magyarországon 2013 és 2022 között (fő)

Év	Megakadályozott tiltott határátlépés	Feltartóztatott, majd IBH kapun átkísért külföldiek (<i>push-back</i>)	Elfogott, előállított majd eljárás alá vont külföldiek	Megtagadott belépés	Kiutasítás	Őrizet, kijelölt helyen tartózkodás	Dublini eljárás alapján átadott kérelmező	Dublini eljárás alapján átvett kérelmező
2013	11 144 illegális határátlépés a külső határon	6 282 illegális határátlépés a külső schengeni határon	61 457 illegális határátlépés a külső schengeni határon	11 101	1352	2814	32	850
2014	12 526	8 420 ^a	539 ^a	13 990	1962	6837	89	827
2015	10 950	9 076	1 416	11 557	2603	15950	0	0
2016	1 691	4 286	485	15 050	824	676	53	65
2017	3 070	13 170	943	14 289	976	357	28	1
2018	14 250	29 643	2078	37 938	1172	390	31	1
2019	47 323	72 787	1 973	35 569	1532	310	n.a.	n.a.
2020	46 438	62 611	410	9432 ^b	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
2021								
2022. jan. – jún.								

Forrás: Eurostat, ORFK, KSH, OIF adatai alapján saját összeállítás.

ORFK: https://www.police.hu/sites/default/files/HatarrendeszetSK%202021_12.pdf, https://www.police.hu/sites/default/files/hatarrendeszet_hk_2015_11.pdf, KSH: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0026.html, OIF: http://bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=959&lang=hu, http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu, Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_dubti/default/table?lang=en, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_dubto/default/table?lang=en

Megjegyzés: ^a: 2016. július és december közötti időszakra vonatkozó adatok. ^b: 2022. január és május közötti időszakra vonatkozó adatok. n.a.: nincs adat.

3. Akiket ideiglenesen fogadnak

A 2022. február 24-én megindult Ukrajna elleni háború egyik hatása az, hogy *az egyoldalú válságkezelési minták gyorsan terjednek*. Két példa erre: Lengyelország 2022. június 30-án fejezte be az új acélfal építését a belorusz határon, a finn parlament pedig nemrég fogadta el a finn–orosz határ védelmének megerősítéséről szóló törvényjavaslatot, ami lehetővé teszi, hogy kerítést építsenek a határ bizonyos szakaszain, és így a kijelölt határátkelőhelyekre irányíthatják a menedékkérőket. A finn kormány is attól tart, hogy az ország NATO-csatlakozása miatt Oroszország nyomásgyakorlásként migránsokkal fogja majd elárasztani a finn–orosz határt. (HRW 2022)

Egy másik hatása a háborúnak az *európai szolidaritás erősödése*. Gyors döntés született ugyanis arról, hogy az Ukrajnából a háború miatt menekülőket ideiglenes védelemben részesítik az Európai Unió tagállamaiban. A tömeges menekülés miatt, az Európai Bizottság javaslatára, *tanácsi határozattal* 2022. március 4-én életre keltették a már évtizedek óta létező, de soha nem alkalmazott irányelvet az ideiglenes védelemlről, amely a magyar terminológiában „menedékes státuszként” honosodott meg. A lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek Ukrajnából való tömeges beáramlására alkalmazni kell a *2001/55/EK irányelvet*, melynek 5. cikke értelmében az onnan az EU-ba érkezőkre az átmeneti védelmet kiterjesztik.⁹ Noha 2015-ben sokkal kevesebb menekülőről volt szó, akkor hiányzott az egységes politikai akarat a legalább ideiglenes befogadásra és arra, hogy a kérelmezők a védelem országát szabadon megválasszák, s továbbutazzanak (tekintettel arra, hogy az Ukrajnával 2017-ben megkötött társulási szerződés révén vízummentes belépést engedélyez az EU a biometrikus útlevéllal rendelkező ukrán állampolgároknak a schengeni övezetbe legfeljebb 90 napra félévente (SchengenVisaInfo.com (2017)). Ebből többen az iszlamofób, rasszista megközelítésre következtettek, mivel akkor szírekről, afgánokról volt szó, nem pedig európai, keresztény emberekről (Thym 2022), illetve sürgetik az ideiglenes védelem kiterjesztését más menekült csoportokra is (például a Földközi-tengeren keresztül menekülőkre)¹⁰.

Az átmeneti védelem kezdeti időtartama egy év, amit 6 hónaponként legfeljebb további egy évre automatikusan meghosszabbíthatnak. Az irányelv alapján a tagállamok biztosítják a védelmi minimumot: a tartózkodási okmányok könnyített kiadását, a munkavégzés lehetőségét, a megfelelő szálláshely, a sürgős és alapvető egészségügyi ellátás biztosítását, és oktatást a 18 év alatti

⁹ *A Tanács 2022. március 4-i (EU) 2022/382. végrehajtási határozata*

¹⁰ A Med5 csoport országai, vagyis Spanyolország, Görögország, Málta, Ciprus és a házigazda Olaszország belügyi vezetői 2022. június 3-án és 4-én Velencében tárgyaltak az ukrajnai háború következtében a Földközi-tengeren felerősödött migrációról. Luciana Lamorgese olasz belügyminiszter nyilatkozata, *La Repubblica*, 2022. június 1.

személyek részére, a befogadó tagállam állampolgáraival azonos feltételek mellett. Magyarország a tárgyalás elején még nem támogatta az átmeneti védelmi irányelv alkalmazását, arra az esetre számítva, hogy a tagállamokban a menekültek megsegítése érdekében tett azonnali intézkedések rendezik a helyzetet. Végül megszületett az alku: az ukránok és az Ukrajnában élő menekültek megkapták az ideiglenes védelmet az Unióban. Az Ukrajnában tanuló külföldi diákokra és vendégmunkásokra nem vonatkozik automatikusan a jogállás, de ők is beléphetnek, a schengeni határellenőrzési feltételek hiányában is, az Unió területére (Zsíros 2022).

3. táblázat. *A regisztrált és nem regisztrált ukrainai menekültek száma 2022. február 24. és június 30. között (fő)*

Országok	Regisztrált belépők Ukrajnából ^b	Átmeneti/annak megfelelő védelmet kapott
Lengyelország	4,3 millió (2,2 millió)	1,2 millió
Románia	736 ezer (418 ezer)	40 ezer
Moldova	516 ezer (147 ezer)	n.a.
Szlovákia	549 ezer (277 ezer)	80 ezer
Magyarország	861 ezer (n.a.)	21 ezer ^a
Németország	870 ezer	670 ezer
Csehország	383 ezer	382 ezer
Olaszország	142 ezer	133 ezer
Franciaország	88 ezer	88 ezer
Spanyolország	124 ezer	123 ezer
Ausztria	74 ezer	74 ezer
Bulgária	n.a.	118 ezer
Hollandia	67 ezer	67 ezer

Forrás: A UNHCR adatai alapján <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>;

^a: Kérelmezők száma 26 ezer, abból 13 ezer gyermek, az adat forrása: MTI 2022. június 30-i közlése (Magyararancs.hu 2022).

Megjegyzés: ^b: zárójelben a hazatérők száma. n.a.: nincs adat. Regisztrációra a határátlépés után nem kerül sor a biometrikus ukrán útlevéllel, illetve a magyar útlevéllel/állampolgársággal érkezők esetében, csak az egyéb/semmilyen okmánnal érkezőket regisztrálják, és adnak nekik 30 napig szóló ideiglenes tartózkodási engedélyt, majd ez után, ha kérik, menedékes státuszt.

Az UNHCR adatai szerint 2022. február 24. és június 28. közötti időszakban 8,4 millió ember lépett ki Ukrajnából, és 3,1 millió fő tért oda vissza, így mintegy 5,3 milliónyi a regisztrált vagy védelmet is szerzett menekülő. Összeadni országokként nem lehet a létszámokat, mert továbbutaznak, visszatérnek, hazatérnek, újra indulnak. Az látszik, hogy a nem-szomszédos országokban a regisztráltak és védelemben részesültek száma szinte azonos, míg az Ukrajnával határos országokban elég nagy a jövés-menés, a beutazóknak csak egy töredéke szerz jogállást, ahogy Magyarországon is. Nehezíti a tisztánlátást, hogy ugyanaz

a személy többször is átkelhet a határon (beleértve akár a napi-heti ingázókat is), és az adatok hol a személyre, hol az átkelésre vonatkoznak. A *Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM)* adatai szerint az Ukrajnában dúló háború miatt közel 12 millió állampolgár kényszerült elhagyni 2022. június végéig az otthonát, de közülük több mint 5,5 millió már hazatért. Különösen az elmúlt hónapokban jelentősen, 24%-kal nőtt az országon belüli, azaz a belső menekültek visszatérése Ukrajna északi régióiba és kijevi otthonaikba. Ugyanakkor az állampolgárok mindössze 10%-a tér vissza külföldről. A szervezet szerint a hazatérők legfőbb problémája az egészségügyi szolgáltatásokhoz és az oktatáshoz való hozzáférés hiánya, valamint az, hogy rengetegen elveszítették az otthonukat.¹¹ A mozgás dinamikáját jelzi a 3. táblázat.

Nehezíti a tisztánlátást, hogy nincs adat azokról az ukrainai menekülőkről, akik Magyarországon tartózkodnak. Az ukrán menekülők számát (beleszámítva az ellátásra jogosult, de formálisan nem menedékes ukrán–magyar kettős állampolgárokat is) 50–100 ezer közöttire becsülik. Pontosabb adatok majd az őszi népszámlálás után lesznek.¹²

Vajon miért utasította vissza kezdetben az európai közös szabályozást a kormány? Talán azért, mert a hazai menedékjogi szabályozás¹³ differenciált (menekült, oltalmazott, befogadott és menedékes jogállásra bontható). *Menedékes* az a külföldi, aki Magyarország területére tömegesen menekülők olyan csoportjába tartozik, amelyet az *Európai Unió Tanácsa ideiglenes védelemre jogosultként elismert*, vagy a *Kormány ideiglenes védelemre jogosultként meghatároz*, mivel e csoportba tartozó személyek hazájukból fegyveres konfliktus, polgárháború vagy etnikai összecsapás, illetve az emberi jogok általános, módszeres vagy durva megsértése – így különösen kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód – miatt elmenekülni kényszerültek. Bár már korábban is akadt példa ilyen kormány általi kijelölésre (például 1996-ban a bosnyák menekültek esetében), a 2015-ös Szíriából érkező menekült hullámban nem alkalmazták, noha sokszor módosították már addig is ezt a szabályt. (Tóth–Decmann 2020) Az uniós határozat hazai végrehajtására a kormány speciális szabályokat fogadott el az ideiglenes védelemre jogosultként elismert személyekkel kapcsolatos veszélyhelyzetben.¹⁴ A kormányrendeletben menedékesként hivatkoznak az Ukrajnából érkezőkre és családtagjaikra.

A menedékesekre az uniós irányelven és EU tanácsi határozaton kívül, a hazai menekültügyi szabályokat, valamint az azokhoz kapcsolódó ágazati

¹¹ TV21 Ungvár, 2022. jún. 30., lásd <https://tv21ungvar.tv/hirmusorok/hirek/az-ukran-menekultek-kozel-fele-a-kockazatok-ellenere-is-hazatert.html>

¹² Lásd Vaskor (2022) cikkét a 24.hu internetes hírportál oldalán.

¹³ *Alaptörvény XIV. cikk, 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról, 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról*

¹⁴ *86/2022. (III. 7.) Korm. rendelet*

jogszabályokat egyszerre kell érvényesíteni. Ám a befogadás ideiglenessége és a felszámolt menekültügyi ellátórendszer miatt, a szabályok közötti összhang nem teljes, például:

- Az országban tömeges migrációs válsághelyzet van, valamint veszélyhelyzetet a szomszédban dúló háborúra hivatkozva. Ez olyan mennyiségű rendeletet jelent¹⁵, amelyet senki sem vetett egybe az uniós és az egyéb hazai normákkal; a szabályozási görcsöt fel kellene oldani.
- Hiányoznak a menedékesek fogadásához szükséges alapvető ellátások: nincs befogadó állomás, tolmács, szociális munkás a lakhatás, munkavállalás intézéséhez, nincs nyelvtanfolyam, iskolai oktatás.
- Az Ukrajnában állandó lakóhellyel rendelkező és 2022. február 24-ét követően Ukrajnából érkező magyar állampolgárokat azonosan kell kezelni a menedékesekkel az ellátások és kedvezmények terén, noha van magyar állampolgárságuk, mégsem részesülnek más okból kedvezőbb elbánásban. Ez annak a 2016-ban elfogadott kodifikációs álláspontnak az elvetése, hogy a menekülteknek nem kell semmiféle támogatás, mert azonos a jogállásuk a magyar állampolgárokkal, bár nincs lakásuk, jövedelmük, lakcímük, okmányuk, magyar nyelvtudásuk, végzettségük. Ezt a rendeleti módosítást a napokig a vasútállomáson alvó, ellátatlan kárpátaljai romák láttán érte el a civil szektor, hiszen a magyar állampolgárságuk birtokában legfeljebb csak szavazni tudnak. Sérti azonban az egyenlő bánásmódot, hogy a háború miatt elmenekültek között állampolgársági alapon különbséget tesz a jogszabály (például kizárja azt, aki Ukrajnában volt egyetemista vagy vendégmunkás, de egyéb állampolgársága van).
- A menedékes elismerési kérelmét személyesen terjesztheti csak elő, amihez alapos meghallgatás és adategyeztetés kell. Ez hatalmas gond az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság hivatalába nehezen eljutó időseknek, betegeknek, kismamáknak, mivel a határon nincs menekültügyi munkatárs. A kérelmet 45 nap alatt bírálják el, ez idő alatt anyagi támogatást sem kapnak.

A menedékesek számáról nincs (publikált) adat, ami minden ellátás megszervezését nehezíti. Pedig lenne adat, ugyanis az „Ukrajnából érkezők magyarországi ellátásának gyors biztosítása érdekében” a rendőrség „kezeli azon, az Ukrajnában kialakult fegyveres konfliktus elől menekülő harmadik országbeli állampolgárok adatait, akik a) az országhatár jogszzerű átlépésének feltételeit

¹⁵ Csak az ukrainai menedékesekkel kapcsolatosan: 56/2022. (II.24.) Korm. rendelet, 86/2022. (III.7.) Korm. rendelet; 97/2022. (III.10.) Korm. rendelet; 98/2022. (III.10.) Korm. rendelet; 106/2022. (III.12.) Korm. rendelet; 116/2022. (III.22.) Korm. rendelet; 170/2022. (IV.28.) Korm. rendelet; 175/2022. (IV.29.) Korm. rendelet.

nem teljesítik, vagy *b*) az országhatár átlépésének feltételeit teljesítik, de jelzik ideiglenes védelemre irányuló kérelem benyújtásának szándékát.”¹⁶ Azaz az idézett kormányrendelet alapján kezelnek számos alapvető személyi adatot¹⁷ a belépéstől számított egy évig, sőt azokat átadják a menekültügyi, illetve idegenrendészeti szerveknek.

A szabályozás értelmében a menedékes és az ideiglenes védelmet kérelmező (munkavállalási) engedély nélkül foglalkoztatható, a munkáltatónak csak bejelentési kötelezettsége van. A foglalkoztatót anyagilag is támogatják (ha szállást, utazást szervez a dolgozónak), bár az iskolai végzettségek elismerése, a tolmácsolás, az ügyintézés és a munkahelyi kommunikáció hiányzik (Földi 2022). Pozitívum, hogy Magyarországon az ideiglenes védelemről szóló irányelvnel szélesebb körben adható egészségügyi ellátás (Gellérné–Mészáros 2022), csak nincs elég tolmács, segítő ahhoz, hogy ezt a lehetőséget igénybe is tudják venni.

Hasonlóan ellentmondásos, hogy a felnőtt menedékesnek 22 800 forint támogatás jár havonta, kiskorú gyermekének pedig további 13 700 forint, de ha elkezd valahol dolgozni, akkor megszűnik a támogatásra való jogosultsága, ezért kevesen igénylik az állami segílyt. Vagyis mindez arra utal, hogy legjobb, ha a menekültek tájékozódnak, hiszen ha megválaszthatják, hogy melyik tagállamban kérik védelmet, tartózkodási engedélyt, akkor miért pont itt maradnának?

4. A menekültsegítés természetrajza 2022-ben (és 2015-ben)

A szabályozásból és annak végrehajtásából származó számos ellentmondás miatt egyáltalán nem egyértelmű, hogy a Magyarországon akár átmenetileg, akár hosszabb távon tartózkodó ukrainai menekültek hogyan vészelik át itteni tartózkodásukat, esetleg hogyan építen(én)ek fel itt egy új életet. Hiányos jogi és teljesen hiányzó menekült-ellátási és integrációs szakpolitikai támogatás nélkül, hogyan tudják a menekültek saját és családjuk alapvető igényeit kielégíteni a lakhatás, élelmezés, munka, oktatás, egészségügyi ellátás, közlekedés és az ezekhez, illetve a jogszerű tartózkodásukhoz kapcsolódó ügyintézés terén, a legtöbb esetben anyagi háttér, nyelvtudás és helyismeret nélkül? Többféle aktor van jelen ezen a területen: az állam, az önkormányzatok, a civil szektor rendkívül széles spektrumon (a nagy segélyszervezetek, a kis- és közepes civil

¹⁶ 86/2022. (III. 7.) Korm. rendelet 9.§

¹⁷ A következő adatokat tárolják: családi név és utónév, születési hely és idő, anyja neve, nem, állampolgárság, intézkedés helye, regisztráció céljából kijelölt gyűjtőpont, úti okmány száma, típusa, családtagok neve, családi kapcsolat, családtag regisztrációs sorszáma, arcképmás, ujjnyomat, a tartózkodási hely és regisztrációs feladatok ellátását lehetővé tevő regisztrációs szám, telefonszám, e-mail, lakcím.

szervezetek, alulról építkező új civil szervezetek és számos nem regisztrált szerveződés), valamint az egyéni segítők.

A menekültsegítő tevékenységet a háború kitörése utáni hónapokban a nagy budapesti pályaudvarokon, majd az ennek kiváltására létrehozott központi menekültfogadó centrumban (a budapesti BOK Sportsarnokban), a *Migration Aid (Segítők Egyesület)* menekültszállóján, valamint a menekültellátás egyéb helyszínein készült interjúkkal és résztvevő megfigyelés¹⁸ módszerével, valamint ezen szervezetek, csoportok közösségi és online média megfigyelése alapján vizsgáltuk.

Habár az állam és az önkormányzatok bizonyos szolgáltatásokat fedeznek (pl. bizonyos típusú közlekedés, átmeneti szállás, egy szűkebb körnek alacsony összegű segély, egészségügyi ellátás, oktatás), de általában ezek mértéke vagy minősége elégtelen. Ilyen például a katasztrófavédelem által koordinált ideiglenes lakhatás és napi háromszori étkezés a tömegszállításokon vagy más, hosszabb távra már szuboptimális környezetben (pl. munkalehetőségtől, iskoláktól, egészségügyi intézményektől távoli, közlekedési lehetőségekkel szerényen ellátott helyeken, vagy saját fürdőszoba, konyha nélküli kollégiumi szobákban, hasonló átmeneti szállásokon), amin a havi 22800 forintos (kb. 50 eurós) segély sem segít. Hasonlóan kérdéses, hogy miként tudják ténylegesen igénybe venni a menekültek az elvileg elérhető oktatást vagy egészségügyi ellátást, amit erősen korlátoznak a nyelvi és sokszor térbeli akadályok. Tehát bőven van olyan terület, ahol az ellátás vagy segítségnyújtás egyáltalán nincs megoldva. Összehasonlításként: a 2015. évi, nyíltan ellenzett menekültválság idején az állam lényegében semmilyen segítséget nem nyújtott (közlekedési lehetőségeken és akkor is elégtelen menekülttáborokon kívül), az ukrainai menekültválság idején azonban a szerepvállalás bővült. Az önkormányzatok az előző menekülthullám idején csak a menekülés útvonalán voltak érintettek, és azok közül is csak néhány, elsősorban az ellenzéki vezetésű Szeged emelhető ki segítőkészségével. Az ukrainai menekültek támogatásában az önkormányzatok jóval szélesebb körben veszik ki részüket pl. átmeneti szállások, étkezés, élelmiszersegély nyújtása vagy megszervezése terén.

Az állam az ellátatlan feladatok egy részét, anyagi támogatás fejében kiszervezi a nagy segélyszervezeteknek, és kisebb részben más, piaci vagy egyéb civil szervezeteknek. A nagy segélyszervezetek (jellemzően az állam által koordinált Karitatív Tanács tagjai) az államhoz hasonlóan és attól vélhetőleg nem függetlenül az ukrainai menekültválság kapcsán jóval aktívabbak és hatékonyabbak, mint 2015-ben, amikor szintén állami támogatással, de inkább

¹⁸ Vizsgálatunkban összesen 22 interjú készült különböző civil szervezetek vezetőivel és önkéntesekkel, emellett több mint 150 óra önkéntes munkával kombinált résztvevő megfigyelést folytattunk 2022. február 28. és július 13-a között.

csak szimbolikusan tekinthető mértékben segítettek a menekülteket (Bernát *et al.* 2016). Az ukrainai menekülthullámban a nagy segélyszervezetek egy-egy határátkelőnél, illetve országszerte koordináltan fedik le a feladatokat a lakhatástól kezdve a segélyezésen, oktatáson keresztül az egyéni mentorálásig. Ám a külső szemlélő számára gyakran alig látható (illetve a segélyezési tevékenység és annak háttere soktényezős és komplex jellege miatt) nehezen átlátható, és még kevésbé számszerűsíthető a segélyszervezetek tevékenysége és hatékonysága. Mindezt az állami finanszírozás és a már meglévő feladataik elvégzéséhez kialakított infrastruktúra, szervezeti felépítés és szakmai tapasztalat egyaránt támogatja, ugyanakkor a fizikai és személyi infrastruktúra terén a segélyszervezeteknek is nehézséget okozott a hirtelen reagálás, ami miatt eleinte nehezen tudtak minden téren megfelelő ellátást biztosítani, de a kapacitáshiány hosszabb távon is rányomja a bélyegét működésükre.

A sokszínű civil szektor, azaz a különböző méretű, háttérű, eltérő múlttal és gyakorlattal rendelkező „régí” civil szervezetek és az újabb, sokszor nem is regisztrált, alulról építkező, *grassroots* szervezetek vagy csoportok, illetve a teljesen független egyéni segítők a háború kitörése utáni első napoktól kezdve intenzíven részt vettek a menekültek ellátásában. Emellett nemzetközi szervezetek (az UNHCR vagy az IOM) is segítik mind az állami és önkormányzati menekültellátást, mind a segélyszervezetek és kisebb civil szervezetek tevékenységét anyagi és technikai ügyekben a határon és az ország más területein egyaránt.

A civilek tevékenység-portfóliója és segítségnyújtásuk módja leírhatatlannal sokrétű, és jellemzően egymást átfedő: az első hetekben a határon és a környező településeken, illetve elsősorban a budapesti vasútállomásokon és a reptéren segítő civilek (szervezetek és mindenkitől független egyének, köztük külföldiek) próbáltak egyrészt azonnali átmeneti segítséget nyújtani az étkezés, szállás, személyszállítás, továbbutazás terén. Másrészt komplexebb problémákat is próbálnak megoldani az egészségügyi ellátástól kezdve a sztenderd tartózkodási-jogi szabályokon kívüli esetek elintézésén keresztül, a hosszú távú szállásadás és egzisztenciális, anyagi ügyekig, a felmerülő élethelyzetek és problémák köre rendkívül széles skálán mozognak. Például az azonnali elszállásolás azt spontán felvállaló egyénektől indult, akik egyszerűen csak hazakisérték a vonattal érkezőket, és akiket hamarosan egy kis civil szervezet önkéntesei koordináltak, kiegészülve hotelek által felajánlott ingyen szobákkal, és a teljes mértékben civilek által működtetett és finanszírozott menekültszállóval. Míg, akiknek ilyen szállás nem jutott (jellemzően a románoknak), azokat a katasztrófavédelem vitte el az ország bármely pontján épp elérhető tömegszállásra. Mindezt példátlan mértékű tárgyi és pénzbeli adomány, illetve önkéntes munka és felajánlás tette lehetővé, mely eleinte főleg magánemberektől, később egyre inkább cégek részéről származott.

Meg kell jegyezni, hogy az ukrajnai menekülteket kísérő empátia és támogatási kedv többnyire nem terjed ki a romákra, akik gyakran tapasztalnak előítéleteket és diszkriminatív bánásmódot (ételosztás, szálláskeresés, menekülteknek szánt szolgáltatások, ügyeik intézése kapcsán), függetlenül attól, hogy magyarok-e (és van-e magyar állampolgárságuk) vagy sem. Ők azok, akik frissen érkezett menekülteként a legkisebb valószínűséggel jutnak jobb szálláshoz és ellátáshoz, és többnyire ők maradnak a sor végén: egy megalázó (elkülönített) procedúra után, a menekültellátó központban buszokra ülteti őket a katasztrófavédelem, egy vidéki tömegszálláson kapnak helyet és napi háromszori étkezést, de hogy innen merre van kiút egy normálisabb, nem átmeneti élet felé, arra gyakran nincs meg a válasz.

A kezdeti budapesti pályaudvari ellátás spontán, majd egyre szervezettebb, de még mindig elégtelen működése miatt az állam egy, a menekültellátás több területét lefedő menekültellátó központot hozott létre a budapesti BOK Sportcsarnokban, amely a tanulmány írásakor is működik, habár a menekültforgalom a korábbi töredékére esett vissza. Itt egy helyen történik:

- a regisztráció az állam részéről (de egyéb idegenrendészeti, menekültügyi szolgáltatást nem biztosítanak);
- a más opcióval nem rendelkezőknek a katasztrófavédelem által biztosított vidéki átmeneti szállásra való jelentkezés és szállítás;
- a továbbutazók a MÁV kihelyezett pénztáraiban válthatták meg az elvileg (de a gyakorlatban nem) ingyenes vonatjegyeiket az országon belüli, és főleg az európai továbbutazásaikhoz.

Eközben míg a költségvetésből támogatott nagy segélyszervezetek hideg ételt osztottak, addig az állam által egyáltalán nem támogatott civil szervezet szállásolta el saját, közel 300 fős menekültszállóján a menekülteket, vagy koordinálta a szintén nem támogatott, hétköznapi emberek egyéni szállásfelajánlásait, vagy a kismértékű kompenzációt kapó, kihasználatlan szobáikat felajánló hoteleket. Más civilek (pl. háziállatokat a továbbutazáshoz nélkülözhetetlen chippel ellátó szervezet vagy gyermekekkel játszó önkéntesek), piaci cégek (mobiltelefon-társaságok, munkaerő-közvetítők, pénzváltók) és pár egyéb szolgáltatás működik itt számtalan államilag fizetett vagy önkéntesen dolgozó tolmács, vagy más feladatot ellátó munkatárs/önkéntes részvételével.

Az önkéntesek kulcsszerepet játszottak a 2015. évi menekülthullám idején is, hiszen akkor rajtuk kívül alig volt hivatalos civil szervezet, amelyik érdemi segítséget nyújtott volna a jellemzően átutazó, az országban legfeljebb pár napig tartózkodó, és az ukrajnai menekültválsághoz képest jóval kisebb létszámú és bonyolultságú esetben, miközben az állam és a nagy segélyszervezetek lényegében elzárkóztak a feladat elől a menekültválság idejének nagy részében, és később is csak minimálisan vonódtak be. Akkor az alulról szerve-

zódó, *grassroots* csoportok, mint a *Migration Aid*, a *Segítsünk a Menekülteknek* vagy a *Migszol Szeged*, minden központi támogatás nélkül, sőt annak erős ellen-szelében, csak önkéntes munkával és adományokból látta el a nyilvánvalóan állami-segélyszervezeti feladatot. Az önkéntesek száma és sokszínűsége már 2015-ben is példa nélküli volt, a 2022-es menekültválság idején azonban minden értelemben megtöbbszöröződött mind az önkéntesek száma, szerepe, mind feladataik és heterogenitásuk. Már nem mondhatjuk, hogy az önkéntesek jól körülírható társadalmi-politikai csoportokkal leírhatóak lennének (mint például jellemzően ellenzéki vagy apolitikus iskolázott, magasabb státuszú, többségében nő), mivel az ukrainai menekülthullámban segítők már nemek szerinti, életkori, iskolázottsági, foglalkozási, aktivitási, lakóhelyi, politikai, vallási és kulturális jellemzőik mentén is teljesen heterogénnek mondhatók.

Szinte túlcsonduló, ritkán tapasztalható jótékony-ság, adomány- és önkén-tes-bőség jellemezte a háború kitörése utáni heteket, de ezek idővel jelentősen csökkentek, mert a korábban elképzelhetetlen mértékű menekülthullám folya-matos ellátási nehézségeket okozott minden szereplő, így az állam, a nagyobb és kisebb civil szervezetek és az egyéni segítők számára is. Az egyes állami és civil szervezetek ekkor még nehezen találták meg a segítés optimális módjait és volumenét. Munkarendjük, feladatellátásuk folyamatosan alakult, mint ahogy az egymástól nagyon különböző szereplők eleinte elszigetelt tevékenysége, és olykor konfliktusaik vagy egymással való versengésük is idővel egyes terüle-teken a kooperáció jeleit mutatta. Az idő előrehaladtával az adományozási és önkénteskedési kedv csökkent, párhuzamosan az újonnan érkező menekültek számával, ugyanakkor a hosszabb távon maradók számára továbbra se kínált az állam és a segélyszervezetek (egy része) érdemi és tartós segítséget, ami így szintén jórészt az állami támogatás nélküli civilekre, valamint egy ellenzéki és parlamenten kívül párt saját (nagyszabású) folyamatos ellátására maradt.

Hogy mennyire aránytalanul nagy volt a civil szférára háruló feladat és felelősség az elégtelen állami és az általa támogatott segélyszervezetek eseté-ben a menekültválság központjában, Budapesten, arra még csak közelítő szá-mok sincsenek, s nehezen elképzelhető, hogy miként lehetne ilyen adatokat összeszedni a rendkívül különböző szereplőktől (az államtól kezdve az egyéni önkéntesekig). Az viszont sokatmondó, hogy 2022. áprilisára, bő egy hónappal a háború kitörése után, egyetlen hónap alatt a felnőtt magyar lakosság 30%-a állította, hogy valamilyen módon segített a menekülteknek. Ez az átlag azonban óriási különbségeket takarhat a heti legalább 50 órát önkénteskedőktől kezdve, a rendszeresen nagy összeget vagy természetbeni adományt adományozókon keresztül az egyszeri, kis értékű adományt adókig. A legjellemzőbb az ételmi-szeradomány (18%), az egyéb tárgyi adomány (17%) és a pénzadomány (15%) volt, míg szállásadással, fuvarozással, tolmácsolással, önkéntes vagy fizetett munkával csak töredékük (1–3%) segítette a menekülteket a háború utáni első

bő hónapban. A segítség nagyobb részben irányult olyan menekültek felé, akiket a segítő korábbról nem ismert, ami azért lényeges kérdés, mert a kárpátaljai magyarok családi és korábbi munkakapcsolataik alapján eleve számíthattak meglévő networkjukra, de az adatok alapján látszik, hogy nemcsak ők részesültek valamilyen segítségben a lakosság részéről, hanem még inkább azok, akiknek nem volt ilyen fajta beágyazottságuk. (4. táblázat)

4. táblázat. *Segített-e az ukrainai menekülteknek az alábbi módokon? – a kérdésre adott válaszok megoszlása, 2022 (%)*

Segítség módja	Nem segített	Igen			Összesen
		Rokona, barátja, ismerőse	Idegen	Mindkettőt segített	
Pénzadománnyal (beleértve azt is, ha továbbutazáshoz vett pl. vonatjegyet)	84,6	3,7	11,1	0,6	100,0
Élelmiszer (és higiéniai termék) adománnyal	81,6	4,5	12,9	1,0	100,0
Egyéb tárgyi adománnyal (ruha, takaró, babakocsi)	83,2	5,3	11,2	0,4	100,0
Szállásadással	97,6	1,9	0,6	0,0	100,0
Fuvarozással (személy- vagy adományszállítással)	98,3	0,7	0,9	0,1	100,0
Önkéntes (nem fizetett) munkával	97,4	1,2	1,2	0,2	100,0
Fizetett munkával	99,3	0,4	0,2	0,1	100,0
Tolmácsolással	97,6	0,8	1,5	0,1	100,0
Egyéb módon	98,9	0,2	0,8	0,1	100,0

Forrás: TÁRKI Omnibusz vizsgálat, 2022. április; 1000 fős országos reprezentatív mintán készült kérdőíves adatfelvétel alapján saját számítás.

Megjegyzés: A kérdés szövege eredetileg így hangzott: „Segített-e Ön személyesen az alábbiakban Ukrajnából menekülőknél a jelenlegi válság, háború idején, aki rokona, korábbról ismert barátja, ismerőse vagy idegen, korábbról nem ismerte?”

Az ugyanakkor egy másik kérdés, hogy mit gondol a társadalom, kinek a feladata lenne a menekültek segítése akár az újonnan érkező, akár a már elismert és letelepedett menekültekről és bevándorlókról van szó. Az ukrainai menekültválság kapcsán a többség egyértelműen az államtól vagy az önkormányzatoktól várja el, hogy segítsen bármely ellátási területéről legyen is szó. Az újonnan érkezők esetében leginkább az egészségügy (87%), a közlekedés (79%) és a közép és hosszú távú szállás biztosítása (73%) terén, de nem sokkal marad el ettől az alapvető szükségletek (étel, ruha), szállás biztosítása rövid távra és az általános információnyújtás sem (60–63%). Ezzel szemben, meglepő módon a jelentős állami támogatásban és egyéb biztos forrásokkal rendelkező, és infrastruktúráisan is fejlettebb nagy egyházi és segélyszervezetektől kevesebben várják el az érkező menekültek segítségét (3–13%, adott területtől függően), mint

a náluk szükségszerűen gyengébb gazdasági helyzetű, instabilabb és jellemzően jóval kisebb kapacitású civil szervezetektől (7–22%). Sőt, az egyéni önkéntesek felelősségét se várják sokkal alacsonyabb arányban (2–9%) a magyarok, mint a nagy segítség-szervezetek esetében, ahol a gazdasági és szervezeti fölény egyértelmű. (5. táblázat)

5. táblázat. *Kinek a feladata lenne a Magyarországra érkező menekültek ellátása az alábbi területeken? – a kérdésre adott válaszok megoszlása 2015-ben és 2022-ben (%)*

Ellátás módja	Állam, önkormányzat		Civil szervezetek		Egyházi és nagy segítség-szervezetek		Egyéni önkéntesek		Senkinek	
	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022
	...az általános tájékoztatás, információnyújtás (pl. útbaigazítás)?	64	60	13	22	7	7	5	9	8
...az alapvető szükségletek biztosítása (élelem, ruha)?	54	63	12	18	16	13	4	5	11	1
...a közlekedési lehetőségek biztosítása?	65	79	6	10	5	6	3	3	17	2
...az egészségügyi szolgáltatás biztosítása?	64	87	7	7	8	3	3	2	12	1
...rövid távú (pár napos) szállás biztosítása?	–	60	–	21	–	13	–	5	–	1
...közép és hosszú távú szállás biztosítása?	–	73	–	13	–	9	–	2	–	3

Forrás: TÁRKI Omnibusz vizsgálat, 1000 fős országos reprezentatív mintán készült kérdőíves kutatás, 2015. október (Bernát *et al.* 2015) és 2022. április, saját számítás.

Megjegyzés: A kérdés szövege pontosan így hangzott: „A Magyarországra érkező menekültek, menekültek ellátása különféle területeken zajlik. Kérem, hogy az alábbiak közül mondja meg, hogy az Ön véleménye szerint leginkább kinek a feladata a Magyarországra érkezők számára az alábbi segítség-nyújtása?” A szállás biztosítására vonatkozó kérdéseket csak 2022-ben kérdeztük.

Nagyon hasonló mintázatot mutat a hosszú távú ellátás kérdésében is a magyar lakosság véleménye. Elsősorban az állam vagy az önkormányzatok feladata lenne az elismert menekültek vagy letelepedett bevándorlók hosszú távú ellátása, leginkább az oktatás (86%), a magyar nyelv oktatása (79%), valamint a munkába állást segítő képzések biztosítása terén (74%), de a válaszadók kétharmada (66%) szerint a lakhatás és az általános segítségnyújtás terén is. Ehhez képest csak a lakosság töredéke (4–8%) várja ezeket épp azoktól az egyházi és nagy segítség-szervezetektől, amelyeknek az állam mellett (és állami normatíva ellenében helyette) lehetne a menekültellátás az egyik feladata, miközben több segítség-szervezet a menekülthullámok alatt és azoktól függetlenül is végez ilyen tevékenységet, a közvélemény szerint mégse az ő dolguk lenne ez. Statisztikai

értelemben lényegében ugyanennyien várják ezeket a szolgáltatásokat az egyéni önkéntesektől, míg a segélyszervezeteknél jóval kisebb, s a gyengébb anyagi bázisú civil szervezetekről pedig kétszer-háromszor ennyien gondolják úgy, hogy az ő feladatuk lenne a menekültek, bevándorlók integrációs folyamatának költséges és hosszú távú támogatása. (6. táblázat)

6. táblázat. *Kinek a feladata lenne a Magyarországon elismert menekültek, illetve az itt letelepedő bevándorlók ellátása az alábbi területeken? – a kérdésre adott válaszok megoszlása, 2015-ben és 2022-ben (%)*

Ellátás módja	Állam, ön-kormányzat		Civil szervezetek		Egyházi és segélyszervezetek		Egyéni önkéntesek		Senkinek	
	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022	2015	2022
Az oktatásban való részvétel biztosítása?	53	86	12	6	7	4	3	2	24	2
A magyar nyelv oktatása?	47	79	12	8	7	6	5	4	24	3
Munkába állást segítő képzés biztosítása?	44	74	9	15	7	4	4	3	27	3
Segítségnyújtás megfelelő lakás találásában?	35	66	12	18	10	8	5	4	32	3
Általános segítségnyújtás álláskeresésben?	38	66	12	20	7	6	5	5	31	3

Forrás: TÁRKI Omnibusz vizsgálat, 1000 fős országos reprezentatív mintán készült kérdőív kutatás, 2015 október (Bernát *et al.* 2015) és 2022. április, saját számítás.

Megjegyzés: A kérdés szövege pontosan így hangzott: „A Magyarországon elismert menekültek, illetve az itt letelepedő bevándorlók ellátása is különféle területeken zajlik. Kérem, az alábbiak közül mondja meg, hogy az Ön véleménye szerint leginkább kinek a feladata a Magyarországra érkezők számára az alábbi segítségek nyújtása?”

A menekültek és bevándorlók iránt megváltozott és megengedőbbé váló lakossági attitűdöt jól mutatja az, hogy 2015-ben jóval szigorúbb és ellenségesebb volt a légkör, mivel akkor az újonnan érkezettek kapcsán a válaszadók hatoda-tizede (8–17%), a már letelepedett menekültek, bevándorlók esetében pedig negyede-harmada (24–32%) vélte úgy, hogy senkinek nem kellene segítenie őket, azaz oldják meg maguk a helyzetüket. Ez az attitűd az ukrainai menekültek kapcsán lényegében eltűnt (1–3%), azaz a magyar társadalom már nem gondolja azt, hogy egy (szegényebb országból) háborús konfliktus elől menekülő embernek önmagának kellene megbirkóznia egy új országban, egy új élet összes feladatával akár rövid, akár hosszú távon. Ugyanez az attitűdkülönbség számos önkéntes esetében felmerült az interjúk és a résztvevő megfigyelés alapján: azaz vannak olyan önkéntesek, akik nem érezték a saját ügyüknek a 2015-ös menekültválságot az akkor érkezett közel-keleti menekültekkel, de a jelenlegi, ukrainai menekültek helyzetének segítésére saját ügyüként tekintenek.

5. Összegzés helyett

Az állami és civil szervezeti tevékenység a nemzetközi védelemre szorulókkal kapcsolatosan meglehetősen ellentmondásos Magyarországon, mert az egy évtizede jól látható migránsellenes politikát, a leépített ellátó rendszert a néhány kivételezett külföldi csoport szegénylős támogatása és a civilek önkéntes munkája sem tudja ellensúlyozni. Ezért 2022-ig – az ukrajnai menekültválság előtti időszakig – alig maradtak az országban az ide érkezett vándorlók, és a békeidőben (kontrollált) továbbvándorlás, a hazatérés és az emigráció jelentős mértékű volt még a menekültek körében is. 2021 szilveszterén, bár mintegy 4%-ra nőtt, azaz majdnem megduplázódott a 2013 óta Magyarországon élő külföldiek aránya a lakosságon belül (akiknek a fele uniós polgár és annak családtagja), a nemzetközi védelmi státuszt szerettek létszáma egészen marginális a mintegy 388 ezer ember között.¹⁹ Nem etikus velük riogatni az embereket, akár oly módon, hogy az irreguláris vándorok miatt van szükség határvadászokra.²⁰ Hogy az átmenetiségre épülő menedékesek integrációja mikor válik tartós társadalmi üggyé, az attól függ, hogy az európai szolidaritás mikor érkezik meg Magyarországra.

A 2015 óta a közbeszédet domináló menekültellenes kormányzati propaganda szempontjából komoly kihívást jelentett a 2022. február végétől minden korábbi mértéket és elképzelést felülmúló, ámde támogatandó ukrajnai menekülthullám. Ezt az éles politikai és kommunikációs váltást a kulturális és – nem teljesen illeszkedő módon – a vallási hasonlósággal indokolja a kormányzat, míg a civil szféra a menekültek egy részének eleve meglévő magyarországi rokoni, baráti vagy egyéb kapcsolataival. 2022 áprilisában a TÁRKI Omnibusz kutatása szerint a felnőtt magyar lakosság 14%-a találkozott személyesen olyan menekülttel, aki ukrajnai magyar, 9%-uk ukrajnai ukránnal, 4%-uk pedig Ukrajnából érkező, nem európai ország állampolgárával, és 5%-uknak van olyan rokona vagy a háború előttről ismert barátja, ismerőse, aki elmenekült Ukrajnából.

Minden menekültnek van saját története, a menekülés okai is eltérhetnek, de a háborús válság és a személyes biztonság megőrzése 2015-ben és 2022-ben is ugyanaz maradt. Vajon ez elég ok lesz-e az európai szolidaritáshoz, a magyar kormányzati és társadalmi attitűdök tartós változásához?

¹⁹ OIF 2021. évi kiadványfüzet, lásd http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu

²⁰ A kormány úgy döntött, hogy megerősíti a déli határainkat és megvédi az ott élő magyarok biztonságát. „Határvadász egységeket állítunk fel, amelyek az önk biztonságát őrzik majd, együttműködve a rendőrséggel. Első lépésben 2200 határvadászt képezünk ki és állítunk szolgálatba. Számukat később 4 000-re növeljük. Az erről szóló rendeletet a mai napon aláírtam” – mondta a kormányfő. (Magyar Hírlap 2022)

Irodalom

- Bakos A. (2021): Félelem és akciós létra Horgoson. MaNCS 33. évf. 47. sz., online: Magyararancs.hu, 2021. nov. 24., <https://magyararancs.hu/belpol/felelem-es-akcios-letra-horgoson-243763> (Letöltés dátuma: 2022. 06. 10.)
- Bernát, A. (2016): Hosts in hostility: The new forms of solidarity and the role of volunteer and civilian organizations in the migration crisis in Hungary. In: Simonovits, B. – A. Bernát (eds.): The social aspects of the 2015 migration crisis in Hungary. Budapest: TÁRKI Social Research Institute, http://old.tarki.hu/hu/news/2016/kitekint/20160330_refugees.pdf
- Bernát A. – E. Sik – B. Simonovits – B. Szeitl (2015): Attitudes towards refugees, asylum seekers and migrants. Budapest: TÁRKI Social Research Institute, http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20151203_refugee.pdf
- Földi K. (2022): Nem könnyíti meg a magyar állam az ukrán menekültek munkavállalását. 444.hu, 2022. ápr. 12., <https://444.hu/2022/04/12/nem-konnyiti-meg-a-magyar-allam-az-ukran-menekultek-munkavallalast>
- Gellérné Lukács É. – Mészáros Á. (2022): A menekültek és menedékesek egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréseinek lényegi elemei Magyarországon – az ukrán válság fényében. Munkajog (Értekezések), 2022/2. sz. 1–13. p.
- HRW (2022): Violence and pushbacks at Poland-Belarus border. Human Rights Watch, <https://reliefweb.int/report/belarus/violence-and-pushbacks-poland-belarus-border>
- ITM (2020): A külföldi állampolgárok magyarországi munkavállalásának főbb sajátosságai. 2019, 2020. Budapest: Innovációs és Technológiai Minisztérium Elemzési és Bérpolitikai Osztálya.
- ITM (2021): Összefoglaló a munkaerő-kölcsönzők 2020. évi tevékenységéről. 2021. Budapest: Innovációs és Technológiai Minisztérium Elemzési és Bérpolitikai Osztálya.
- KSH (2022): STADAT tábla 22.1.1.26. Magyarországra érkezett menedékkérők és a nemzetközi védelemben részesülők száma., https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0026.html
- Magyar Hírlap (2022): Orbán Viktor: Megnőtt az illegális határátlépők száma, fellépésük egyre erőszakosabb. Magyar Hírlap, 2022. júl. 8., <https://www.magyarhirlap.hu/belfold/20220708-orban-viktor-megnott-az-illegalis-hataratlepek-szama-fellepesuk-egyere-eroszakosabb>
- Magyararancs.hu (2022): 25 969 menedékkérelmet nyújtottak be eddig az orosz-ukrán háború kitörése óta. Magyararancs.hu, 2022. jún. 30., <https://magyararancs.hu/belpol/25-969-menedekkerelmet-nyujtottak-be-eddig-az-orosz-haboru-kitorese-ota-250178>
- Majtényi B. (2014): Alaptörvény a nemzet akaratából. Állam-és Jogtudomány, 2014/1. sz., 77–96. p.
- Marsovszky M. (2012): „Nemzetek Európája” – Az etnoszocialista nemzetkonceptió és annak demokratikus alternatívája. Népszabadság Online, 2012. dec. 27., http://nol.hu/velemeny/20121227-nemzetek_europaja_az_etnonacionalista_nemzetkonceptio-1355733
- Mészáros G. (2019): A „militáns demokrácia” esete a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzettel. Állam- és Jogtudomány, 2019/4. sz., 43–55. p.
- Nagy B. (2019): Magyarország bírái előtt. Menekültügyek az Emberi Jogok Európai Bíróságán, az Európai Unió Bíróságán és más fórumokon. Állam-és Jogtudomány, 2019/4. sz., 120–134. p.
- Oktatási Hivatal (2021): Stipendium Hungaricum jelentkezői és hallgatói adatok, 2021. <https://tka.hu/palyazatok/7619/statisztikak>

- Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság – Statisztikák (2013–2022): http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu
- Panyi Sz. (2015): Rejtélyes a befogadott kopt családok ügye. Index.hu, 2015. szept. 11., https://index.hu/belfold/2015/09/11/kereszteny_csaladok_befogadas/
- SchengenVisaInfo.com (2017): EU approves visa-free travel for Ukrainians. Schengen VisaInfo.com, 11 May, 2017., <https://www.schengenvisa.info.com/news/eu-approves-visa-free-travel-ukrainians/>
- Strik, T. (2020): Mechanisms to prevent push-backs. In: Carrera, S. – M. Stefan (eds.): Fundamental rights challenged in border controls and expulsion of irregular immigrants in the European Union. Complaint mechanisms and access to justice. Milton Park, UK: Routledge, 234–258. p.
- Thym, D. (2022): Temporary protection for Ukrainians: The unexpected renaissance of 'free choice.' Blog – EU Immigration and Asylum Law and Policy, 7th March, 2022., <https://eumigrationlawblog.eu/temporary-protection-for-ukrainians-the-unexpected-renaissance-of-free-choice/>
- Tóth J. – Decmann B. (2020): A menekésokról szóló szabályozás hasznáról és káráról. Máltai Tanulmányok, 2020/2. sz., 183–199. p.
- Vaskor M. (2022): Milliós ukrán menekültömege hivatkozik a kormány, védelmet csak töredékük kér a magyar hatóságoktól. 24.hu, 2022. jún. 15., <https://24.hu/belfold/2022/06/15/orosz-ukran-haboru-menekultek-szama-nepszamlalas-helsinki/>
- Zsíros S. (2022): Elfogadta az EU: automatikus letelepedési engedélyt kapnak a háború elől menekülő ukránok. Euronews, 2022. márc. 3., <https://hu.euronews.com/my-europe/2022/03/03/elfogadta-az-eu-automatikus-letelepedesi-engedelyt-kapnak-a-haboru-elol-menekulo-ukranok>

